

LITTERATUR

Magne Sæbø (red.): *Hebrew Bible/Old Testament: The History of Its Interpretation. Volume II. From the Renaissance to the Enlightenment* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008), 1248 sid.

Till en av de mer påtagliga trenderna inom den moderna bibelvetenskapen hör intresset för utläggningshistoria (jag låter här termen stå för både det som på tyska kallas *Auslegungsgeschichte* och det som kallas *Wirkungsgeschichte*). Det kan gälla enskilda bibeltexters, bibelböckers eller hela Bibelns bruk och påverkan på senare texter och annat material.

I anslutning till denna trend pågår sedan 1980-talet ett enormt arbete som i tre volymer ska ge en översikt över Gamla testamentets utläggningshistoria. Ledare för arbetet är Magne Sæbø, pensionerad professor i Gamla testamentets exegetik vid Menighetsfakulteten i Oslo. Hittills har första och andra volymen utkommit i tre band. Ännu återstår en volym som ska omfatta två delar och handla om 1800- och 1900-talen. Volym I, del 1 behandlade antiken, del 2 behandlade medeltiden. Nu föreligger volym II, som ger en översikt över renässansen och upplysningstiden.

I en kort men faktpäckad inledning till volymen ger Sæbø en lysande summering av arbetet med boken. Han redogör för terminologi, tidsindelning, historiska problem i anslutning till renässansen, humanismen och upplysningen. Därefter följer 43 kapitel av olika författare och av olika längd. Det börjar med ett kapitel om arvet från medeltiden och slutar med ett avsnitt om Johann Philipp Gabler och begreppet ”bibelteologi”. Däremellan finns längre eller kortare avsnitt om så skilda aspekter av Gamla testamentets tolkningshistoria som *Biblia Pauperum*, judiska och kristna bibelutläggare under renässansen, tidigare kristna hebraister, förreformatoriska väckelserörelser, bibeltolkning, reformationens kulturella och sociopolitiska kontext, och naturligtvis Luthers och andra reformatorers exegetiska och hermeneutiska arbeten. Volymen är ett veritabelt ymnighetshorn fyllt av lärdom.

Författarskaran består av både kända och mindre kända forskare, och till styrkan hör att både judiska och kristna medarbetare och teman ges utrymme. Mångfald och bredd utmärker inte bara den tid som behandlas utan även temaval och medarbetarskara. Här ges breda och sammanfattande översikter snarare än snäva detaljstudier, och av de nästan ofattbart omfattande litteraturhänvisningarna framgår att det allra mesta bygger på gedigen forskning. I vissa fall handlar det om noggrann genomgång och summering av andra forskares arbeten, i andra fall på grundforskning; det finns flera exempel på pionjärstudier bland bokens artiklar.

Hebrew Bible/Old Testament: The History of Its Interpretation (HBOT II) är inte lämpad för snabbbläsning.

Det är en bok – eller med tanke på alla volymerna: ett bokverk – ämnat för noggrant studium, för att få inblick och överblick, för att hämta uppslag till vidare forskning, för att få litteraturtips. Till volymens många tjänster hör också de utförliga registren: person-, sak- och ställregister.

Det vore naturligtvis ingen omöjlighet att ta upp en hel del detaljer eller enskildheter där det är möjligt att anmäla avvikande åsikt eller ge kompletterande synpunkter till innehållet i någon av de många artiklarna. Men i stället för att göra det, vill jag än en gång peka på rikedomerna i materialet. Här presenteras studier och ämnen som alltför sällan nämnts i tidigare forskning, åtminstone enligt min erfarenhet. Att Gamla testamentet har en rik utläggningshistoria är väl känt, men hur rik den är förefaller mindre bekant. Då är det roligt – ja, lusten ska inte förnekas – att ta del av en bok där jag som läsare får lära mig mycket om så skilda ämnen som de första tryckta bibelkommentarerna, de senmedeltida judiska kommentatorerna, humanisternas bibelarbete, de tidigaste tryckta hebreiska biblarna, de i vår nordiska kontext mindre bekanta valdensarna och lollarderna, anabaptisternas läsning av Gamla testamentet, de pietistiska exegeternas bibelarbete och så vidare. HBOT II är inte bara en innehållsrik, imponerande och lärorik bok; det är en fascinerande bok. Jag har ägnat många kvällar åt att läsa i den, och det ångrar jag inte. Måtte en stor skara uppskattande läsare såväl bland professionella gammaltestamentliga bibelforskare som allmänt intresserade och kunskapsörstande studerande ta del av Magne Sæbø's och hans många medarbetares arbete. Det är deras möda värd.

LarsOlov Eriksson
Docent, Uppsala

Claudio Moreschini, Enrico Norelli (red.): *Handbuch der antiken christlichen Literatur* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2007), 680 sid.

Det här är en handbok, eller en *manuale*, som den italienska originaltiteln säger. Det är alltså något så bra som en bok som kan köpas utan dåligt samvete för den som inte hinner läsa de 700 sidorna från pärm till pärm. Den har ett annat syfte: att kunna finnas på armlängds avstånd, som ett handgripligt arbetsredskap för forskaren eller studenten inom en rad discipliner med intresse för senantikens och den tidiga kristendomen, som ett hjälpmedel till att få både en översikt över tidigkristna tänkarens skrifter och en ingång till utgåvor, översättningar och sekundärlitteratur, som är lämpliga att söka upp om arbetet skall fördjupas. Om någon tycker det låter gammalmodigt med denna typ av hantverk, så skulle jag